

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Hvem var Yngvarr enn Vidforli?

Friesen, Otto von

Fornvännen 199-209, 5

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1910_199

Ingår i: samla.raa.se

Hvem var Yngvarr enn viðforli?

AF

OTTO von FRIESEN.

Under denna rubrik har professor F. Braun i senaste häftet af denna tidskrift (årg. 1910 s. 99 ff.) offentliggjort en synnerligen intressant undersökning, hvars hufvudresultat torde kunna i korthet sammanfattas sålunda. Runstenarna L. 605 från Husby-Lyhundra kyrka och L. 601 från Rimbo kyrka ge oss namnen på fem bröder, Anund, Erik, Håkan, Ingvar och Ragnar, af hvilka Ingvar är vår rubriks Yngvarr, hvilkens namn ju för öfrigt är känt från 20 à 25 runstenar i Uppland, Västmanland, Södermanland och Östergötland i samband med ett härnadståg i österväg. De återstående bröderna — Anund, Erik och Håkan — äro identiska med de mer eller mindre lyckliga tronkräfvare, som efter kung Stenkils död omkr. 1066 uppträda i Sverige. Prof. Braun anser slutligen, att bröderna äro söner af kung Emund gammal, Olof skötkonungs son.

Då de meningar prof. Braun här framställt äro, om de skulle visa sig riktiga, af stor betydelse som synnerligen värdefulla tillägg till vår alltför bristfälliga kännedom om 1000-talets svenska historia, må det äfven tillåtas mig bidra med några synpunkter till de framställda satsernas bedömande.

Först några ord om inskrifternas ålder. Prof. Braun förklarar, med hänvisning till mina "på ornamentiken grundade kronologiska uppställningar" af de uppländska runstenarna, i

Öfverstycket: I midten glaseradt kakel från Helgeandsholmsfyndet; vid sidorna detaljer från ett guldarmband, som tillhört Johan den III:s dotter Anna.

en efterskrift s. 117, att L. 605 är väsentligt mycket yngre — ungefär ett halft århundrade eller mera — än L. 601. Det är möjligt, att Prof. Braun föranledts till eller stärkts i detta antagande af ett samtal med mig förliden sommar — hvars detaljer jag dessvärre icke erinrar mig. Emellertid måste prof. Brauns datering, så vidt den stöder sig på uttalanden af mig i skrift eller samtal, bero på missförstånd. Enligt min åsikt, och den bildade jag mig redan då jag i april 1909 undersökte stenen, är det intet som hindrar — tvärtom mycket som talar för, att L. 605 tillhör 1000-talets andra fjärdedel. Detta skall framgå af det följande.

I *ornamentalt* afseende påminner L. 605 kanske mest, trots olikheten i dimensioner, om Torbjörn skalds stora ristning vid Hillesjö B. 291, D. II 60. Vi finna där samma stora dubbla från öfverkåkens öfre sida utgående näsflik, som flätas om den långa nedåt bågböjda underkåken, samma fot med två längre framtår och en kortare i ytterändan rundad baktå. Densamma är också proportionen mellan runhöjd och runbredd. Säkerheten i linjespelet och skickligheten i ristningens utförande hänvisa i båda fallen på en förfaren mästare. Ganska mycket och i samma afseenden påminner den också om B. 1 (= D. II 150), som är ristad af Visäte. Här öfverensstämma också de på ett par djurkroppar anbrakta knäkonturerna ganska väl.

Störst är väl emellertid, trots det hufvudena äro något olika, likheten med den af Asmund signerade stenen B. 51 från Frösunda kyrka. Särskildt i ögonen fallande är likheten mellan den på Husbysten från understa partiet af rundjurets hals midt öfver djurets framfot nedåt utgående flik omslingad af ett från djurets kropp strax nedom fliken uppåt löpande smalare band och en på Frösundastenen förekommande alldeles likartad och i det närmaste likformad bildning, en bildning som icke eljest finns full motsvarighet till. Visserligen ha en hel del af Asmunds samt Fots stenar af Jarlabanke-typ en liknande flik, men de sakna det omslingrade bandet. Sådana utdragna och med den bågböjda underläppen flätade

näsflikar som på Husbystenen träffas ej eljest hos Asmund, hvars run- och ornamentdjur vanligen ha endast en näsflik; men två näsflikar nedfallande på hvardera sidan om snyttet, visar Ängbystenen i Lunda s:n (se afbildningen i *Upplands runstenar* s. 21) och Vidbostenen se nedan *fig. 1* — eller ännu bättre B. 36, då stenen i äldre tid var mindre skadad af vitt-ring än nu. Rundjurets hufvud på Husbystenen liknar visserligen mäst Torbiörn skalds D. II, 60 och Visätes D II, 150, men å andra sidan står den ornamentala karaktären öfverhufvud närmast den vi träffa hos Asmund.

Gå vi nu öfver till att granska *runtyperna* och *ortografin*, så finna vi ytterligare öfverensstämmelser med Asmund. Skiljetecknet är ι , runtyperna ha former som äro utmärkande för Asmund, som t. ex. h , ζ ; runan \mathfrak{h} står som tecken för *a*; brukas mot regeln som tecken för onasaleradt *a* i *þau*, men korrekt i *hakun*, *han* och *hans*; frikativan *gh* skrives med \ast och stungna runor saknas här som i regeln hos Asmund. Slutligen afslutas inskriften med Asmunds vanliga religiösa önskeformel: Gud hjälpe hans själ och Guds moder.

Antingen har alltså Asmund själf eller någon, som tillhör hans skola, utfört ristningen. Om så är, kan ristningen ej gå långt nedanför 1050, men kan också tillhöra tiden c:a 1025.

Vi behöfva sålunda ej och böra ej håller förlägga stenen till den senare delen af 1000-talet; den tillhör den förra och kan mycket väl vara äldre än Ingvars tåg. L 605:s ålder talar sålunda icke mot den tilltalande och möjligen riktiga identifiering prof. Braun gjort af de på L 601 och L 605 nämnda bröderna Anund, Erik, Håkan, Ingvar och Ragnar med Ingvar den vidfarne och hans bröder. —

Jag öfvergår till en granskning af de båda inskrifternas ordalydelse. L. 601 — Rimbostenen — lyder enligt prof. Brauns nya läsning:

• anuntr • auk • airikr • auk • hakun • auk • inkuar •
rai[stu • stain • þina • aft]ir • raknar • brupur sin • kuþ etc.

L. 605 — Husby-Lyhundra-stenen — lyder:

airikr † **aukhakun** † **aukinkuar** **a[u]krahni[lt]r** † **þauh**
[. . . plats för 50 à 60 runor . . .] **R** † **ina han ua[rþ** † **tau]þri**
kriklanti † **kuþ** etc.

Dessvärre är, som vi finna, den senare inskriften starkt skadad. Men man torde med tämlig säkerhet kunna utfylla luckan. Prof. Braun ifyller att döma af översättningen s. 103 **þauh[iun litu rita stain aftiR. . .]**, hvilket han översätter med “. . . Håkan och makarna Ingvar och Ragnhild [reste denna sten efter . . .]“. Mot Brauns uppfattning torde två invändningar kunna göras. Den sista lilla resten af en hufvudstaf, som vi ha bevarad efter teckengruppen **þauh** står alltför långt ifrån den efter **h** följande stafven för att denna skulle kunna uppfattas som ett **i**. Här måste vid hufvudstavens topp och på dess högra sida ha funnits en bistaf: runan bör följaktligen läsas som **I**. Vidare bör “makarne Ingvar och Ragnhild“ ha uttryckts med **þau inkuar auk rahnhiltr**. Ett **þau hiun** brukadt, som här skulle vara fallet, skulle dessutom lämna Erik och Håkan obe-tecknade.

Att L 601 och 605 äro stenar resta af samma brödrakrets kan ej vara tvifvel underkastadt. Jämföra vi de båda inskrifterna med hvarandra, finna vi att å L 605 Anunds namn saknas. Då L 601 reses af Anund, Erik, Håkan och Ingvar öfver deras döde broder Ragnar, är L 605 sannolikt rest öfver den, som å L 601 nämnes främst i brödrakedjan, men å L 605 saknas: Anund. En parallell erbjuder L 305 och L 304 från Broby i Funbo socken, Uppland. L 305 är rest af bröderna Väder (Vädur), Tågn och Gunnar öfver deras fader Horse. L 304 är rest af Tågn och Gunnar öfver Väder. Vidare är Ragnhild efter all sannolikhet brödernas moder, som i öfverensstämmelse med regeln nämnes efter sönerna. Slutligen synes man böra antaga, att husfadern är död, eftersom hans namn saknas å båda stenarna. L 527 från Vidbo kyrka visar oss, hur **þauhl** . . . bör utfyllas. Nämnda ristning, som är förfärdigad om icke af Asmund, så åtminstone af någon, som

stätt honom nära, börjar sålunda: **sikfastr** + **aukinlauh þauhlitu** etc., se *fig. 1*. Här bör väl **hlitu** uppfattas som en historisk oriktig stafning af *litu* (= fvn. *létu*), hvilken också återfinnes på Asmundsstenen L. 107 *hlitu*.¹

L. 605 bör sålunda sannolikt läsas: **airikr** + **aukhakun** +

Fig. 1. Vidbostenen.

Foto. förf.

aukinkuar a[u]krahni[lt]r + þauhl[itu] + rita + stin + þina + at + anunt + bruþur + þaiRa + airiks + auk sun + rahn[hil]ta]R + ina (= in eller ian) hānua[rþ] + tauþrikriklanti + kuþ etc., d. ä. "Erik och Håkan och Ingvar och Ragnhild läto resa denna sten till minne af Anund, broder till Erik o. s. v. och son till Ragnhild. Men han dog i (stupade i) Grekland. Gud och Guds moder hjälpe hans själ."

¹ Här är dock det föregående ordet i slutet skadadt, hvadan uppfattningen af stället är litet tvifvelaktig.

Men om stenens inskrift har varit denna, kunna flera viktiga slutsatser häraf dragas. Prof. Braun antar med stöd af de namn, som förekomma i L. 605 och L. 601, att vi här ha att göra med medlemmar af den konungaätt, som med Emund den gamle nedsteg från Sveriges tron. Inom denna äro ju namnen Anund och Erik välbestyrkta; Ingvar skall Bröt-Anunds far ha hetat och Ragnar förekommer som namn på en svensk konung

Fig. 2. Husby-Lyhundrastenen, kompletterad,

hos Saxo. Namnet Håkan är visserligen icke anträffadt i kungaserien före Emund, men det dyker upp senare med Håkan röde, som enligt Braun är identisk med vår **hå-kun**. Visserligen äro — framhåller han — Anund och Ingvar vanliga namn på våra runstenar (resp. 40 och 17 gånger — i den senare summan äro Ingvar-stenarna ej inräknade —), men Håkan (8 ggr) och ännu mer Erik (3 ggr) och Ragnar (2 ggr) äro sällsynta. När vi emellertid träffa de anförda namnen inom en och samma familj, kan, menar Braun, knappast tvifvel råda, att denna familj tillhör den kungliga ätten.

Här må anmärkas, att *Håkan* faktiskt icke tidigare förekommer, och att på Saxos Ragnar naturligtvis intet får byggas. Efter gammal folkvandringstidssed börja den kungliga ättens namn alla på vokal — med ett enda undantag: Björn, ett namn som bars af t. ex. kung Björn på Ansgars tid och Styr-Björn starke. Häre ligger en särskild maning att med kritik behandla namn, som börja på konsonant. Emellertid finner också jag, att sammanträffandet inom samma familj af namnen Anund och Ingvar samt

hos Saxo. Namnet Håkan är visserligen icke anträffadt i kungaserien före Emund, men det dyker upp senare med Håkan röde, som enligt Braun är identisk med vår **hå-kun**. Visserligen äro — framhåller han — Anund och Ingvar vanliga namn på våra runstenar (resp. 40 och 17 gånger — i den senare summan äro Ingvar-stenarna ej inräknade —), men Håkan (8 ggr) och ännu mer

det, som det synes, den kungliga ätten så godt som uteslutande förbehållna namnet Erik, ensamt det gör riktigheten af Brauns förmodan icke osannolik. Så går prof. Braun vidare i sin bevisföring: Om vi granska den svenska historien efter Stenkils död, återfinna vi namnen Erik, Anund och Håkan. Först täfla nämligen, enligt Adams af Bremen uppgifter, två medlemmar af gamla kungafamiljen vid namn Erik ("duo Erixi") om tronen och falla båda i striden, och därmed är, säger Adam (bok III, kap. 52), hela (den gamla) kungafamiljen utdöd.¹ Nu väljes Stenkils son Halsten till kung, men han blir snart fördrifven och efterträdes af en viss "Amunder a Ruzzia", hvilken likaledes får en kort saga. Svearne välja därpå en viss Haqvinus. Amunder uppfattar Braun som identisk med Anund: *m* och *n* ha här som så ofta eljest i dessa namn på lätt begripligt sätt förväxlats. Då Håkan ej kunnat med framgång uppträda som pretendent utan att ha varit medlem af kungahuset, återfinna vi sålunda under dessa tronstrider tre namn som uppenbarligen hänvisa på gamla kungaätten, samma namn, som vi funno ofvan på Husby-Lyhundra och Rimbostenarna. Det är, menar Braun, fråga om samma personer, och en bekräftelse härpå finner han i den omständigheten, att ena stenen finnes i Husby — den gamla beteckningen för ett kungagods. Här bör dock anmärkas, att hvarken Husby- eller Rimbostenarne stå på sina ursprungliga platser. Vi veta icke, hvar de ursprungligen rests. Husbystenen har, innan den uppställdes vid norra kyrkväggen, där den nu står, legat som tröskelsten i kyrkans vapenhus. — Ingvar var ju bror till Anund, Erik och Håkan och följaktligen fanns — fortsätter prof. Braun — i förra hälften af 1000-talet en kungason Ingvar, hvilken man måste förmoda vara

¹ Jag vill här inflika den anmärkningen, att Adams uppgifter för den tid, hvarom här är fråga (tiden omkr. 1070), måste tillmätas en aldeles särskild auktoritet, då händelserna äro samtida med hans historia. Hans uppgifter gå mera i detalj än öfriga källors och en hel del afvikelser från Adam i dessa bero på att de endast medtaga de viktigaste tronkräfvorna.

samme man som Yngvarr enn viðforli. Utom de nämnda bröderna hade Ingvar två andra, den tidigt bortgångne Ragnar L 601 samt den på Gripsholmsstenen L 927 omnämnde Harald eller Havald, en son till Tola och bror till Ingvar, som tillika med honom dog "söderut i Särkland". Prof. Braun anser, att nämnda bröder äro söner till kung Emund, hvilket namn enl. Yngvarssagan Ingvars far bar. Han finner en bekräftelse på denna mening i den fragmentariska Strängnässtenen L 959, hvilken han läser: **ai[muntr : lit : hak]ua : [st]ai[n : þansi : at : inkuar : auk : haralt : s]uni : aimunt[aR : þaiR : tu :] sunarla : a : serkl[anti]**. Han menar, att L 959 är en syskonsten till L 927. Den förra är rest af modern, den senare af fadern till Harald, Ingvar etc, Prof. Brauns utfyllning af de felande partierna af L 959 kan ej vara riktig, ty om **ai** . . . verkligen oskadadt hade lydt **aimuntr**, så måste efter **suni** ha stått **sina** och ej **aimuntaR**. Just förekomsten af **s]uni : aimunt[aR** visar, att i inskriftens början måste ha stått ett annat namn, t. ex. **airikr**. Hur inskriften i öfrigt skall utfyllas är mycket ovisst, då en så stor del fattas, men att döma af uttrycket **sunarla a serklanti** ha vi här att göra med en Ingvar-sten och under sådana förhållanden är det icke omöjligt, att Braun i öfrigt utfyllt inskriften riktigt. Att vi sålunda i inskriftens början måste läsa **airikr**, **ailifr**, i. d. ett namn, som ju kan ha burits af en broder till de döda, hindrar ju icke, att kung Emund varit fader till Ingvar och hans bröder, men häremot tala desto bestämdare andra fakta.

1. Det kan svårligen vara en tillfällighet, att å såväl L 605 som L 601 husfaderns namn saknas. Han måste, som jag redan ofvan framhållit, vara död, då stenarna resas, men i så fall kan han ej ha varit identisk med kung Emund, som ju kanske i två decennier öfverlefde Ingvar; han blef ju kung först omkring 1050. (Fadern till bröderna kan ej håller gärna ha hetat Anund, ty så hette ju äldste sonen.) Äfven om Husbystenens Ingvar ej skulle vara identisk med Yngvarr enn viðforli, så kunna vi på grund af stenarnas — särskildt Asmunds-

stenens L 605 — ålder säga, att fadern i den å L 605 och 601 nämnda familjen måste vara död före kung Emund och således ej kan vara identisk med honom.

2. Vi funno ofvan genom en jämförelse af Husby- och Rimbostenarna, att Husby-stenen sannolikt är rest öfver Anund "som blef död i Grekland". Då Anund sålunda dog, medan Ingvar ännu lefde (alltså före 1041), kan han ej vara samme man, som kung Emunds son Anund, om hvilken Adam berättar, att han under sin faders regering dog under ett krigståg i amazonernas land (trol. = Kvänland).

3. Adam uppger med bestämda ord (bok III, kap. 52), att i striden mellan de båda Erikarna omkommo de båda pretendenterna själfva och *härmed hade hela kungaätten utslocknat*. Skoliasten tillägger, att svearna senare valde en viss Haquinus till kung. Denne kan sålunda ej i rätt nedstigande led ha härstammat från de gamla kungarna och sålunda ej ha varit kung Emunds son.

Granska vi vidare prof. Brauns identifiering af bröderna Erik, Anund och Håkan på Husby- och Rimbostenarna med deras namnar bland de mer eller mindre lyckliga pretendenterna till svenska kronan efter Stenkils död, så torde ej heller denna vara i allo riktig.

Är nämligen Husby-stenen rest öfver Anund, så kan denne ej vara den Amunder a Ruzzia, som inkom till Sverige c:a 1070. Hvad Håkan och Erik beträffar finner jag intet, som direkt motsäger prof. Brauns förmodan, men det är klart, att sannolikheten åtskilligt minskas, då Husbystenens Anund icke är identisk med Adams Amund.

Yngvars saga ens víðforla uppger, att Yngvarr på mödernet härstammar från svenska kungahuset. Erik segersäll hade nämligen en dotter, med hvilken en uppländsk man Åke mot Eriks vilja gifte sig. En son af dem hette Emund och han blef far till Yngvarr. Denne har sålunda enligt sagan varit Erik segersälls dottersons son. Om Åke gift sig omkring 990 och Emund är född i början af 990-talet, kan han

mellan 1010 och 1020 ha fått sonen Ingvar, som sålunda vid sin död varit 25 à 30 år. Detta stämmer väl med Ingvars-sagan, som uppger, att dess hjälte dör vid 25 års ålder. Det är nu, synes det mig mycket möjligt, att Braun träffat rätt. då han i Strängnässtenens **aimunt** ser Ingvars fader: stenen är att döma af inskriftens stilisering en Ingvarssten; den är rest öfver två personer — att döma af fragmentets form och slingornas läggning kunna icke gärna mer än två namn ha fått rum före [s]uni : **aimunt[aR]** — liksom Gripsholmsstenen omnämner två, om den också ej är rest öfver mer än en; re-

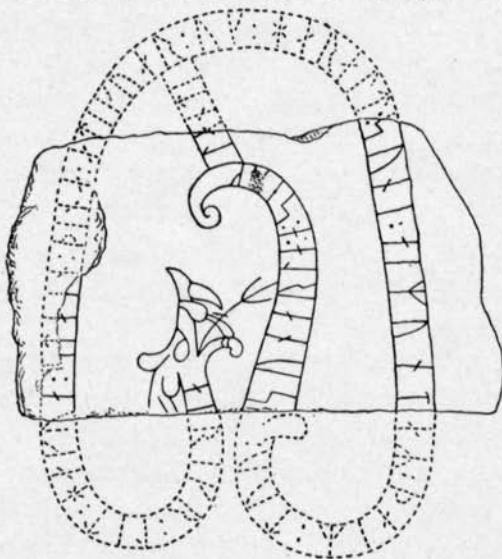

Fig. 3. Strängnässtenen kompletterad.

saren är i båda fallen icke fadern, hvilken sålunda troligen i båda fallen är död; samma versifierade vändning, som vi finna på Gripsholmsstenen, återkommer på Strängnässtenen, **tuu : sunarla : a serklanti**. Stenarna äro troligen införda till sina nuvarande platser från en gård, belägen mellan Strängnäs och Gripsholm. Men ha de stått på samma plats, röra de säkerligen samma personer — Harald och Ingvar, Emunds söner. Gripsholmsstenen är rest af Haralds moder Tola; att hon ej reser stenen jämväl till minne af Ingvar, hvilkens bror hon berömmar Harald af att vara, beror uppenbarligen därpå, att hon ej är Ingvars mor, ej står i släktskapsförhållande till honom. Den andra stenen — Strängnässtenen — är rest öfver båda Emundssönerna af en man, som ej kan heta Emund, men som troligen heter Erik, då detta namn är det andra på **ai-**, som förekommer i den enligt Yngvars saga

de stått på samma plats, röra de säkerligen samma personer — Harald och Ingvar, Emunds söner. Gripsholmsstenen är rest af Haralds moder Tola; att hon ej reser stenen jämväl till minne af Ingvar, hvilkens bror hon berömmar Harald af att vara, beror uppenbarligen därpå, att hon ej är Ingvars mor, ej står i släktskapsförhållande till honom. Den andra stenen — Strängnässtenen — är rest öfver båda Emundssönerna af en man, som ej kan heta Emund, men som troligen heter Erik, då detta namn är det andra på **ai-**, som förekommer i den enligt Yngvars saga

med svenska kungahuset befryndade Ingvars släkt. Erik är troligen bror till Ingvar och halfbror till Harald. Men, om så är, är detta ett ytterligare stöd för prof. Brauns antagande, att L 605 och 601 ge oss namnen på Ingvars bröder, ty också här finna vi bland bröderna namnet Erik.

Emund har, som stormännen i Sverige ofta hade på denna tid (se Adam brem. IV, kap. 21, v. Friesen, *Uppland, skildring af land och folk*, II, s. 488, där dock det från Sjunga-stenen hämtade exemplet är tvifvelaktigt, som d:r Fritz Burg haft vänligheten för mig påpeka) haft två familjer. Den ena har haft sitt hem på en gård i östra Uppland, i trakten af Rimbo, den andra har bott i bygden mellan Mariefred och Strängnäs i Södermanland. Emund har i jämförelsevis unga år aflidit. Detta framgår däraf, att hans namn redan saknas på Rimbostenen, som väl förskrifver sig från 1030-talet. När Harald på Sörmlandsgodset döft (1041), synes Erik af Upplandskullen ha flyttat öfver dit och reser där en minnesvård öfver sina tvänne bröder.

Dessvärre äro ju de inskrifter, hvarom här är fråga, dels så lakoniska i sina uppgifter, dels så illa medfarna, att man om deras komplettering och historiska innebörd f. n. endast kan uppställa icke fullt bevisbara förmodanden, men vi äro prof. Braun i hög grad tack skyldiga, för att han riktat vår uppmärksamhet på dessa urkunder: de röra — alla tre eller åtminstone L 605 och L 601 — sannolikt en af vår 1000-tals-historias märkligaste personer, och vi må hoppas, att kommande fynd skola ge oss bekräftelse på prof. Brauns värdefulla kombinationer. F. n. torde vi på vår rubriksfråga endast kunna svara negativt, om svaret skall innebära någon högre grad af sannolikhet: Yngvarr Viðforli var ej kung Emunds son. Positivt torde med en viss grad af sannolikhet kunna påstås, att runstenarna L 605 och 601 tillhöra Yngvarr och hans syskon. I någon mån torde också sannolikheten ha ökats för att Yngvarssagens uppgift om Ingvars härstamning är i hufvudsak riktig.

